NATIONEN
Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie
NATIONEN
9.11.92.

alltid «heime», på ei eller anna punkt. Me kjenner oss att i hans godmodige, men òg satiriske vendingar, men dei verkar aldeles ikkje vondskapsfulle på noko vis! Og nett det er det fine med denne Årets Gullpenn-vinnar.

I denne boka er samla ein del av hans beste tekstar, til glede og gjerne stille ettertanke. Ikkje for ingenting har boka fått tittelen: «Humringstimen». Ja, visst blir me lett små-humrande til Øyvind Thorsen sine treffsikre og underfundige tekstar som t.d. «Vår i byen». På hans sereigne måte skildrar han våren som kjem og avdekkjer alt det vinteren gjerne gøymde. På same måte som det gamle ordtaket: «Alt som om vinteren gjemmes under sne, lar seg om våren se!» Og nett dette får Øyvind Thorsen så glimrande fram, at me alle får eit stikk i hjarta, korleis me *alle* er med og forsøplar miljøet omkring oss, og natura. Og som ikkje det er nok gjev han til beste ei ekte vårvise frå byen med melodi frå Henning Sommer i sin «Vårsøg»!

Men skal tru om ein ekte «landkrabbe» kan humra like godt som ein kystbuar, og kosa seg med «Dumme sjø-uttrykk»? Den er kosteleg. Men ein smule sjømanns-kjennskap er ein føremun om ein skal ha fullt utbytte av denne. Like elegant tek han for seg «ein alen» og «eit steinkast». Desse ur-norske ordtøkje som me finn att i mange samanhångar.

Kven andre enn Øyvind Thorsen kunne finna på undrast over at «Det er pussig at ikkje paraplyen er ei norsk oppfinning?». Og dersom ein glytter over kanten på eit av dei sju fjell som omkransar Bergen, oppdagar ein ingen bergensarar, men ei stor, diger og svart sky i dalsøkket: Det er paraplyar!

Det er kvardagens spørsmål som opptek forfattaren, og han prøver å gje svar på *sin måte.* Det er ei fornøyeleg bok. Ypparleg som gåva anten til deg sjølv eller til nokon *som har alt.* God humringstime!

Torbjørg Ygre

Frontkjemper

Per R. Johansen:
Frontkjemper.
Aschehoug 1992.

Per R. Johansens Bok *Frontkjemper* er, som ventet, dels en memoarbok, dels et forsvarsskrift.

La oss begynne med selvbiografien.

Det er ingen tvil om at Johansen har opplevd mer enn de fleste. Han ble født i 1920. Familien satt hardt i det. Gutten kom i malerlære i Oslo. I 1940 meldte han seg inn i NS, i 1941 til frivillig frontjeneste. Sammen med 200 andre nordmenn gikk ferden til rekruttskolen i Graz i Østerrike. Den ble avsluttet med faneeden til Adolf Hitler. Deretter ble han beordret til Waffen SS Regiment Nordland. Dette regimentet ble satt inn i Operasjon Barbarossa, Hitlers angrep på Sovjetunionen. Hovedetappene i Johansens framrykking mot øst, som burde vært presentert på et kart, var Tarnopol, Stalino, Rostov, Malgopek og Ordsjonikide. De to siste byene ligger omtrent midt inne i Kazukasus. Her ble han hardt såret 29. november 1942. Etter rekonvalesensen bar det til krigsskolen Bad Tölz i Bayern. Løytnant Johansen kom så tilbake til Norge hvor han tjenestegjorde i Germanske SS Norge. På nytt søkte han frontjeneste. På grunn av krigsskaden ble han beordret til stabstjeneste på østfronten. Her deltok han til siste slutt. Igjen hadde han hellet med seg og klarte å komme seg over til Elben. Dermed unnslapp han Den røde armé, og ble tatt til fange av amerikanerne. I september bar det hjem til Norge og nytt fangenskap, som varte til 1950. Denne perioden sonet han på Ilebu, Akershus landsfengsel, Jessheim og som skogsarbeider.

Slik er Johansens krigsopplevelser. Som bl.a. medførte at han fikk håndhilse på både Hitler, Göring og Himmler. Som gjorde ham til deltaker i noen av de hardeste kamper under 2. verdenskrig. Han har altså meget å berette. Men dessverre er det ikke slik at sterke opplevelser borger for en god bok. Johansen mangler ganske enkelt fortellertalent. Leseren lærer bare helten å kjenne, ikke forfatteren som menneske. Som memoarer fra krigstida finner jeg dessverre denne boka kjedelig og uinteressant.

Muligens skyldes dette at Johansen – i motsetning til f.eks. en Henri Charrière, alias Papillon – aldri slipper seg løs, alltid forblir slave av sine forsvarsposisjoner og sin bitterhet. For primært utgjør boka et forsvarsskrift. Men Johansen tar etter min mening for lettvint og retorisk fatt på denne delen av oppgaven. Med det resultat at boka heller ikke i så måte svarer til forfatterens hensikt.

Hans forsøk på å forklare hvorfor han meldte seg inn i NS, virker halvhjertet. Videre: hvorfor deltok han i krigen mot Sovjet hvis fienden var England og kapitalismen? Jeg ser poenget med at han meldte seg som frivillig *før* Hitler sendte sine tropper mot Sovjetunionen. Men hvorfor søke fronttjeneste på nytt i oktober 1944?

Det som interesserer en «utenforstående» leser mest, er Johansens holdning til nazistenes grusomheter. Johansen fastholder at ingen frontsoldat visste hva som foregikk bak fronten. Han hevder videre at Waffen SS må anses som en regulær hæravdeling. Selv om det kunne gå «over stokk og stein» i kampens hete, understreker Johansen at disse styrkene oppførte seg eksemparisk så vel mot fanger som mot sivilbefolkning. Overgrep har han verken vært med på eller hørt om. Som frontsoldat tar Johansen klart avstand fra terror og tortur. Han har intet til overs for Himmler, og fordømmer Rinnan: «Heldigvis traff jeg aldri denne mannen, og da hans «arbeid» stred mot alt jeg mente å stå for, er jeg glad for det». For det tredje skriver han om seg selv og sine våpenfeller: «Det finnes ingen av oss som godtar mord på uskyldige mennesker. Etterkrigstidas mange mer eller mindre gode skribenter har på en snedig måte plassert all skyld på oss som kjempet på tysk side, og bare på oss. Her har det ikke vært plass for nyanser. Skal man være ærlig, må man vel innrømme at det også etter krigen har forekommet mord på noen millioner uskyldige?

Denne slags argumentasjon tjener Johansen til liten ære. Til tross for at boka beretter om et besøk i Dachau i 1943 eller 1944, lar jeg imidlertid tvilen komme ham til gode og erklærer: Jeg tror Johansen på hans ord når han sier at han under krigen ikke visste noe, aldri hørte noe.

– Men det store og avgjørende spørsmål gjenstår like fullt: Hvordan ser Johansen tilbake på sin krigstjeneste etter freden, etter at det ble klart at han hadde ofret alt for et regime som myrdet rundt regnet åtte millioner mennesker på den mest bestialske måte?

Svaret er: selv i dag virker Johansen ubetinget stolt av sin krigsinnsats. Ubetinget. Med hans høye moral kan det bare bety én ting. Han må anse KZ-leirenes helvete som seierherrenes løgner. Dette skriver han ikke eksplisitt. Dermed blir det noe krampaktig, noe halvt, ja sågar noe feigt, over Johansens beretning og meninger. For skal vi være ærlige, må det sies at all ærlighet forutsetter vilje til å se sannheten i øynene.

Jan.-E. Askerøi

102564

Stillfarende kvardagshelt

Arnfinn Haga:
Gå i dekning, Sofie!
Cappelen Forlag.

Det har kome ei mengd bøker om motstandsrørsla og krigsinnsats i Norge under krigen. Men det har stort sett vore *menn* sin innsats som har blitt omtalt. Arnfinn Haga si 16. bok er såleis mest eit unntak, for her handlar det om ein kvinneleg kvardagshelt, som er blitt trekt fram i ljoset. I sine bøker har Haga greve fram mykje stoff, som for dei fleste har vore ukjendt. Hovudpersonen i «Gå i dekning, Sofie» er fra Os-bygda i Hordaland, ikkje så langt frå Ulven, den norske militærplassen, som vart internerings-plass for norske fangar. Småbrukar- og fiskarkona Sofie skaffa alt i første fase av krigen mat og klede til fangane som var internerte der. Men for å få løyve til dette, måtte ho koma på «godfot» med dei tyske vaktene. Noko som lukkast meir eller mindre. Men ein tyskar i femtiåra vart hennar allierte og beste støttespelar. Kva han gjorde for fangane på Ulven, men langt vidare utover, er heilt utruleg å lesa om. Nei, dei var ikkje kjeltringar alle i den tyske hær, det var medmenneske bak hjelm og uniform meliom dei!

Etter kvart balla det på seg det Sofie dreiv med, og det meste av det mannen hennar tente på fiske, gjekk med til innkjøp av mat til fangane. Så vart fleire og fleire involvert i Sofie sitt illegale arbeid, og både dei som lite hadde å hjelpa seg med, og meir velståande ytte hjelp. Kor mange mil ho tilbakela på sykkel eller til fots i krigsåra, veit korkje ho eller andre. Det auka på med oppgåver for Sofie, med kurerverksemd, og organisering av transportar, få fram hemmelege pass osv. Så det vart mange turar til Bergen i ymse oppdrag. Anten fylgde ho toget, eller fekk fylgja ein «knottdriven» buss som pusta og pesa i motbakkar, så passasjerar stundom måtte ut og skuva på. Ho spela sine kort godt, som einfaldig og truskyldig landsens kona som ikkje fór med noko undergrunnsarbeid på noko vis. Med kvinneleg intuisjon fann ho snart ut kven ho kunne stola på. Fleire gonger på sine Bergen-turar vart ho skygga av personar, men ho var ein meister å koma seg ut or kinkige situasjonar. Dei som gjekk i ærend for okkupasjonsmakta, og ikkje minst då dei såkalla «stripete», som i krigens siste fase prøvde kara seg opp på den rette sida, vekte aller mest harme hjå Sofie og Thorstein, mann hennar.

Gestapo var etter kvart på ferde seint og tidleg for å fakka gjenstridige nordmenn som dreiv illegalt. Razzia kunne koma på alle døgnets tider. For i løpet av krigen vart klimaet hardare, og mange måtte røma landet, men mange vart fakka og sende i tysk konsentrasjonsleir. Også rundt Sofie og Thorstein snørte nettet seg meir og meir saman, så dei òg måtte røma landet.

Boka er både interessant og spanande, ikkje minst på bakgrunn av den stillfarande verksemda Sofie dreiv. Ho står som ein verdig representant for alle dei norske kvinnene, som korkje har fått medaljar eller posisjonar i landet i etterkrigstid.

Torbjørg Ygre

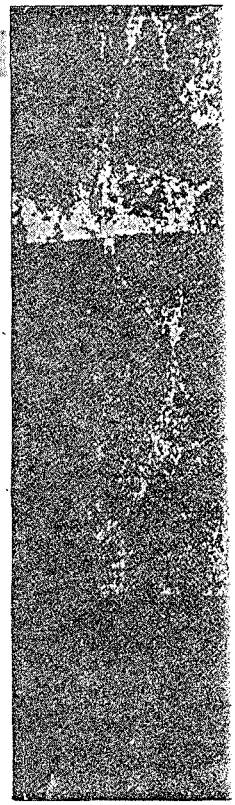

Månens landgang

Tale Næss: Månen har
Gyldendal 1992.
Roman.

Tale Næss er 23 år og debutan allerede funnet sitt litterære s stemme. «Månen har ikke he ke en øvebok, men uttrykket omtenkt forfatter. Boka virke lesning nesten gjennomsiktig, den besto av luft, vind, ingent tig, prøvende. Etter hvert som inn i denne poetiske teksten, over at denne boka kanskje er utenpå, men er skrevet i stillh nødvendighet. Det spede gjør Det tandre gjør den vakker.

Historien om Mia utspiller ringspunktet mellom det barn kvinnelige og mellom poesi og ka har tre deler. Først er hun b ter sin far. Så er hun voksen, fi kjæreste, men mister seg selv. forsones Mia. Alene. Så brutal aktig kan historien oppsumme «Månen har ikke hender» er d måten som er det viktigste. Ta skriver en poetisk prosa som i vakker, men også fengende. H opphever det tilsynelatende pa mellom handling (prosa) og ett (poesi). På en måte krever teks ren mediterer over de korte set bildene og brokkene av erindri tenksomheten vanskeliggjøres raskt legger seg inn under leser tvinger øynene til å løpe nedov i hensynsløs fart mot slutten.

For å kommentere historien innplantet tekstblokker med en skrifttype og en annen tone. De log med den øvrige teksten. Tek ne fungerer omtrent som poetis for de skiftende stemningene i deler. Leser man tekstblokkene tydeliggjør de bevegelsene i tek Barndommens tap kommenter «Jeg er vann og luft og kulde so ker. / Jeg opphører. / Alt er still